

SANAT ÜZERİNE

Merih ERCAN*

ÖZET

Toplumumuzun sanat olaylarıyla içten ilişkiler içersine girmesi, toplumsal yaşamın ileri düzeyde gelişmesinde önemli bir göstergedir. Tarihsel gelişiminde değişik biçimlerde algılanan sanat kavramı, günümüzde de çeşitli akımlarla karşımıza çıkmaktadır.

Var olan sanat yapıtlarını daha iyi değerlendirebilmek için tüm sanat anlayışlarını 'Figüratif sanat akımları ve Soyut sanat akımları' adı altında toplayabiliriz. Natüralist eğilimli figüratif sanat akımlarının temelinde doğa ile mutlu bir ilişki söz konusudur. Buna karşılık çağımıza damgasını vuran anti-natüralist sanat akımlarının temelinde ise insanın iç-dünyasından kaynaklanan tasarımları görmekteyiz. İlkel toplumlar doğaya güven duymadıkları ve korktuklarından dolayı daha güvenilir, kalıcı soyut sanat biçimleri üretmişlerdir. Klasizm sanatları ise doğa ile mutlu bir ilğiden kaynaklanan natüralist eğilimlidir. Bugün felsefe ve psikoloji bilimlerinin gelişimine paralel olarak insanın kendi iç-dünyasından kaynaklanan ve tüm natüralist, anti-natüralist eğilimli sanatların ortak ereği ifade (expression) kavramıdır.

ZUSAMMENFASSUNG

Dass unser Publikum sich zu den Künstlerischen Ereignissen nahert, ist von grosser bedeutung und tragt sehr viel zur Progression und zum Werdegang des gesellschaftlichen Lebens bei. In dieser Hinsicht ist die Kunst ein wichtiges Phänomen und ein unverzichtbarer Bestandteil des sozialen Lebens. Dem in seiner historischen Entwicklung unterschiedlich verstandenen Begriff Kunst begegnen wir heutzutage in verschiedenen Strömungen. Um die existierenden Kunsterscheinungen besser beurteilen bzw. Bewerten zu können, muss man die unser Zeitalter prägenden Kunstauffassungen in zwei Hauptkategorien einordnen; Figürative Kunstströmungen, abstrakte Kunstströmungen. Die natüralische Züge tragenden figürativen Kunstgestaltungen liegen der Natur zugrunde; es handelt sich dabei nämlich um eine zufriedenstellende Verbindung bzw. Harmonie mit der Natur. Die unser Jahrhundert bestimmenden anti-natüralistischen Kunstströmungen dagegen stützen sich auf die eigentümlichen Vorstellungen des menschlichen Gefühlslebens. Hinsichtlich solcher künstlerischen Gestaltung ist die Kunst der primitiven Völker als abstrakte Kunst zu bezeichnen. Sie wolten von der naturalistischen Darbietung

* Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

absehen, weil sie sich nicht auf die Natur verlassen konnten. Wegen der Scheu vor der Natur haben diese Völker schliesslich eine andere Kunstform entwickelt, die sie für zuverlässiger hielten. Die auf eine gute Harmonie mit der Natur angewiesene klassische Kunst ist naturalistisch orientiert. Heutzutage handelt es sich jedoch parallel zur Entwicklung der Wissenschaften wie Philosophie und Psychologie zunächst einmal um die Durchsetzung und Verbreitung der abstrakten Kunstströmungen, die eigentlich wiederum auf dem Gefühlsleben und der inneren Vorstellungswelt basieren, und neben bei um die figurativen Kunstströmungen, die einen grösseren Ausdrucksreichtum vorsehen bzw. erstreben.

Günümüzde sanat galerilerinin yurt çapında hızla yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte, halkımızın sanat olaylarıyla daha içten ilişkiler içerisine girmesi, var olan sanat akımlarının nesnel ve nitel değerlendirmelerinin sağlıklı yapılmasını zorunlu kılmakta ve bu değerlendirmeler çağımız sanatlarının halk arasında her türlü yozlaşmadan kurtularak ileriye dönük gelişmelerine de ışık tutacaktır. Bu bağlamda öncelikle sanatın anlamına kısaca bir göz atmak gerekir.

"Sanat, insanın nesnel gerçekliği estetiksel biçimde yeniden yaratması ve bunu yapabilme yeteneği olarak da tanımlanabilir. Ya da bir başka ifade ile sanat, insanla nesnel gerçek arasındaki estetiksel ilişkidir."¹

İnsan nesnel dünyasından kendini soyutlayamayacağına göre sanat topluma ve toplumsal yaşama sıkı sıkıya bağlıdır. Şüphesiz toplumsal yaşamın ileri düzeyde gelişmesinde her zaman itici bir güç oluşturur. Sanatın anlamı, felsefi olarak tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun doğaya bakış açısıyla birlikte değişik yorumlara uğramıştır. "Platon ve Aristoteles'e göre sanat bir öykündür. Özellikle Aristoteles'e göre sanat eğlendirir, eğitir ve artırır. XVIII. yy.ın ikinci yarısına kadar geçerli olan bu kaba sanat anlayışı bilindiği gibi bundan sonra yerini Fransız düşünürü ve yazarı Rousseau'nun anlatımlı sanat; yani ifade edici sanat anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışa göre önemli olan güzellik değil, duygusal taşkınlıktır. Ancak bu romantik ve fantezici anlayış da giderek yerini biçimci sanat anlayışına bırakmıştır. Yani bu anlayışa göre de sanat bir biçimdir."²

Çağımızda ise sanat olayını sanatçının kendisinin de bilmediği çeşitli duygular ve düşüncelerin ürünü olarak kabul eden akımlar vardır. Ancak sanatçının içinde yaşadığı tarihsel dönemin ve koşulların oluşturduğu dünya görüşüne bağlı olmasının gerekliliği unutulmamalıdır.

Her insanın belli bir görmesi olduğu gibi her dönemin de belli bir görmesi, belli bir varlık yorumlaması vardır. Görme insanın dünya ile bağlılığını gösterir. İnsan dünya karşısında nasıl duruyorsa dünyayı o şekilde görür. Görme sanatsal etkinlikte önemli bir işlev yüklenir. Görme çabayı gerektirdiğine göre bir öğretmenin veya eleştirmenin gözü ile iğreti olarak görme bize güvenilir bir alışkanlık, sağlam bir deneyim kazandırmaz. Bunu ancak kişisel deneyimlerimizle sağlayabiliriz.

Sanatın toplumsal gelişimine baktığımızda bugün her zamankinden daha pür (saf) oldukları savıyla ortaya çıkan akımlar, okullar ve biçimler görmekteyiz. "Bu yaratmaları özellikle resim sanatında ifade etmek istersek;

1 Hançerlioğlu, Orhan; *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981, s. 363.
2 A.g.e., s. 364.

- 1- Soyutçular,
- 2- Soyut ya da figüratif biçimci yaklaşımlar,
- 3- Soyutlanmış figüratif biçimde lirik arayışlar,
- 4- Yerelci ve toplumcu eğilimler,
- 5- İfadeci ve eleştirel (figüratif) yaklaşımlar olarak özetlemek olasıdır."³

Çağımız sanatlarını kavramak, tüm sanatsal yaratımların somut koşullarının toplumsal gelişim süreçlerinde değerlendirilmelerini gerektirir. Özellikle yeni sanat akımlarının geniş halk yığınlarınınca özümsemesi, nesnel ve nitel değerlendirmelerinin sağlıklı yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Estetik değerleri açısından da ayrımlar gösteren bu akımları;

- 1- Figüratif sanat akımları,
- 2- Soyut sanat akımları olarak iki ana başlık altında toplayabiliriz.

"Çağımızın başında Wilhelm Worringer, sanat tarihine yeni bir araştırma mantığı getirirken, tüm sanat yaratmaları için iki kavram saptamak ister. Bu iki kavram iki temel içtepiyi, iki psikolojik fenomeni karşılar. Bunlardan biri bütün natüralist eğilimli sanat anlayışlarının dayandığı özdeşleyim içtepesi, öbürü de tüm anti-natüralist, soyut eğilimli sanat anlayışlarının dayandığı soyutlama içtepesidir. Özdeşleyim içtepesi ile Worringer, doğaya yönelik, doğa ile mutlu bir ilgi kurmak isteyen sanat usuluplarını açıklamak ister. Ancak bunun olabilmesi için insan ile doğa ve doğal nesnelere arasında bir güven ve sempati ilgisinin doğmuş olması gerekir."⁴

Sanatın toplumsal gelişimi de bu düşünce biçimine uygun bir gelişme gösterir. İkel toplumların sanatını, bu yaklaşımla, soyut sanat olarak yorumlayabiliriz ve bu saptama Worringer'in 'Psikolojik' değerlendirmesini doğrular. Çünkü ancak dingin ve güvenli bir doğa bireylerde natüralist eğilimi doğurur. İkel toplumlar belirsizliklerle dolu doğa olayları karşısında korku ve güvensizlik duyduklarından, kalıcı biçimsel arayışlara yönelmişlerdir.

Doğanın bu belirsizliğine karşı, değişmez, kalıcı değerleri kendi yarattıkları soyut biçimlerde görmek istemişlerdir.

Resim sanatında Rönesansla birlikte büyük gelişme sağlayan natüralist anlayış, Barok, Klasizm ve Romantizm usulupları ile olgunlaşarak 19. y.y.ın ikinci yarısını kapsayan Empresyonizm (İzlenimcilik) le birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Bunun yanında tüm bu natüralist eğilimli dönemlerin estetik anlayışları da farklıdır. Örneğin, klasizmin estetik değerleri; Armoni, simetri, ritm ve denge gibi matematiksel öğelerden kurulu olmasına karşın, Empresyonizmin estetik değerlerini ışık, renk ve zaman kavramları oluşturur.

20. yy.la birlikte çağımız sanatlarında da bilim ve felsefeden kaynaklanan büyük değişimler olmuştur. Bu kez ilkel toplumların soyut sanat anlayışlarından çok farklı bir biçimde gelişen soyutluk kavramı ile karşılaşırız. Sanat içinde yaşadığımız çağa natüralizmden soyuta giden bir anlayışla girmiştir. Bu değişimi resim sanatında öncelikle Cezanne'de görmekteyiz. Cezanne, doğaya daha farklı bir gözle

3 Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, İstanbul, s. 1691-1692.

4 Tunah, İsmail; *Felsefenin Işığında Modern Resim*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 140.

bakmış, doğayı görünen gerçekliğinden kurtarmak için silindir, küp ve koni gibi geometrik biçimlerin egemenliğindeki bir evren tablosu ile yansıtmak istemiştir. Doğaya farklı bir gözle bakmaya başlamanın Kandinsky ile geliştiğini söyleyebiliriz. "Kandinsky'nin dile getirmek istediği şey, sanatın obje'sinin 'duyu yoluyla kavranan gerçeklik' olmadığı, tersine sanatın objesinin duyularla kavranamayan tinsel varlık, tinsellik olduğu düşüncesidir."⁵ Böylece sanatta yeni bir biçim arayışı söz konusu olmuştur. Bu yeni biçim arayışının temelinde nesnelere dünyasından insanın kendi iç-dünyasına yönelik tasarımları görmekteyiz. Sanatın insanın iç-dünyasına sokulması ile yeni bir kavram gelişir; bu kavram ifade (expression) dur. Artık sanatta biçim verme ifade ile özdeşleştirilmiştir. Sanatta biçim vermeyi, insanın iç-dünyasının bir ifadesi olarak gören yeni bir sanat anlayışı gündeme gelmiştir; soyutluk.

Biçim verme eylemi figüratif sanat anlayışlarının da ortak uğraşdır. Ancak temelde farklı yaklaşımları görmekteyiz. "Figüratif-natüralist anlayıştaki sanat akımlarının çıkış noktası doğa varlığı ve doğal biçimlerdir. Ama sanat bu doğal biçimlerin dışında sanatsal bir biçim dünyası yaratmalıydı. Bunu çağdaş bir soyut sanatçı Jawlensky'nin sözleri ile söylersek; sanat yapıtı bir dünyadır, doğanın bir taklidi değildir. Böyle bir biçim anlayışı sanatı doğadan, nesnelere ve onların duyular yoluyla kavradığımız biçimlerinden uzaklaştıracaktır. Figüratif sanatlar gelişmeleri içinde gitgide şu amaca yönelmişlerdir; algı objelerinin ve görünüş biçimlerinin bir kopyası olmanın dışına çıkmaya. Sanat çeşitli yollardan kendine özgü bir alan kazanmaya uğraşmıştır. Ama sanatçılar sanatın yalnız kendi özel alanında ereğine ulaşabileceğinin bilincinde değildiler. Bu bilinç, ilk kez sanatçıda soyut sanatla başlamıştır diyebiliriz. Bunu yine Jawlensky'nin dili ile söylersek; 'Sanatçı, kendi ben dünyasında sahip olduğu şeyi ifade eder, yoksa gözleri ile gördüğü şeyleri değil.' Bununla da sanatın objesi dış dünyadan insanın iç-dünyasına kaymış olur. Bu soyut sanatın en temel niteliğidir"⁶.

KAYNAKÇA

1. HANÇERLİOĞLU, Orhan: *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981, s. 363.
2. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Gelişim Yayınları, İstanbul.
3. TUNALI, İsmail: *Felsefenin Işığında Modern Resim*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

5. A.g.e., s. 140.

6. A.g.e., s. 145-146.